

Temanotat

**Iran: Kjønnsmestelse av kvinner i
iransk Kurdistan**

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og beredskapsdepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2013

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Iran: Kvinnelig kjønnslemlestelse i iransk Kurdistan**

SUMMARY

Female Genital Mutilation (FGM) among the Kurdish population in North-Western Iran has long been an almost unexplored field. In recent years, however, several non-governmental organisations and women's networks among Iranian Kurds have engaged to raise awareness around the problems associated with FGM. Recently some Iranian academic studies have also indicated substantial occurrence of FGM in certain Kurdish areas. Landinfo has interviewed representatives of three Iranian-Kurdish parties which all confirm that FGM has been discussed within their organisation. Female activists have claimed that Iranian authorities combat their efforts to reduce the prevalence of FGM.

SAMMENDRAG

Kvinnelig kjønnslemlestelse blant den kurdiske befolkningen i Nordvest-Iran har lenge vært et lite utforsket felt. De siste årene har imidlertid flere frivillige organisasjoner og kvinnenettverk blant iranske kurdere engasjert seg for å øke bevisstheten rundt problemene knyttet til kjønnslemlestelse. Nylig har også iranske akademikere foretatt studier som indikerer betydelig forekomst av kvinnelig kjønnslemlestelse i enkelte kurdiske områder. Landinfo har intervjuet representanter for tre iransk-kurdiske partier som bekrefter at kjønnslemlestelse er et tema som er drøftet internt i deres organisasjoner. Kvinneaktivister har hevdet at iranske myndigheter motarbeider deres bestrebelser med å bekjempe kjønnslemlestelse.

INNHold

1. Innledning	5
1.1 Kvinnelig kjønnslemlestelse i kurdisk og iransk kontekst	5
1.2 Kilder.....	6
2. Type og utbredelse	6
2.1 Typer kjønnslemlestelse	6
2.2 Geografisk utbredelse.....	6
2.3 Gjennomføring av inngrepet	7
3. Holdninger blant iransk-kurdiske partier	8
3.1 KDP-I	8
3.2 PJAK	8
3.3 Komalah	9
4. Feltstudie blant iranske kurdere	9
4.1 Reaksjoner fra iranske myndigheter.....	10
5. Referanser	11

1. INNLEDNING

Dette notatet presenterer noen indikasjoner på forekomst av kvinnelig omskjæring, eller kjønnslemlestelse, blant den kurdiske befolkningen i Iran.

Det finnes lite solid dokumentasjon på utbredelsen av kvinnelig kjønnslemlestelse i Iran. Praktisering av denne skikken i kurdisk kultur generelt var inntil for få år siden et lite utforsket felt. De senere årene har flere studier i de kurdiske områdene i Nord-Irak avdekket at kjønnslemlestelse praktiseres i et omfang som tidligere var ukjent for omverdenen (WADI 2010; HRW 2010). Kurdiske kvinneaktivister har hevdet at problemet er like utbredt i iransk Kurdistan (Esfandiari 2009; Mohajer 2010). Nylig har det blitt publisert akademiske studier som indikerer betydelig forekomst også blant kurderne i Iran (Pashaei, Rahimi, Ardalán, Felah & Majlessi 2012).

1.1 KVINNELIG KJØNNSLEMLESTELSE I KURDISK OG IRANSK KONTEKST

Den kurdiske befolkningen i Iran er preget av både kulturelle og historiske bånd til det større regionale Kurdistan. Når det gjelder praktisering av kvinnelig kjønnslemlestelse, er det avdekket store geografiske forskjeller mellom ulike deler av Kurdistan. Forskjellene synes å være knyttet mer til den geografiske utbredelsen av de ulike islamske lovskolene, enn til statsgrensene. Kvinnelig kjønnslemlestelse er en før-islamsk skikk, som er blitt vurdert ulikt innen de ulike islamske lovskolene (rettstradisjoner). Blant disse er det bare lovskolen *shafi* som foreskriver obligatorisk omskjæring av kvinner. *Shafi* er den dominerende lovskolen blant kurderne i Irak og Iran, mens det er lovskolen *hanafi* som er vanligst blant kurdere i Tyrkia og Syria. Foreliggende litteratur viser at det nettopp er i områder hvor shafi-tolkningen av sharia gjelder – som store deler av irakisk og iransk Kurdistan – at kvinnelig omskjæring er vanlig, mens i Tyrkia og Syria – hvor *hanafi*-tradisjonen dominerer – er forekomsten lav (Esfandiari 2009).

Når det gjelder det øvrige Iran, er kvinnelig omskjæring bare unntaksvis praktisert. Det var ingen tradisjon for omskjæring – verken av menn eller kvinner – i det gamle Persia. Mens omskjæring av menn ble vanlig i Persia med innføringen av islam, ble det ikke praktisert blant persiske kvinner (Price 2001). Det er imidlertid rapportert forekomst blant enkelte andre etniske minoriteter, blant annet hos den arabiske befolkningen i Khuzestan (Ahmady 2010).

Sjiamuslimske geistlige i Iran har argumentert mot kvinnelig omskjæring ved å vise til at det er en før-islamsk skikk, fra "uvitenhetens tidsalder" (Mohajer 2010). Den islamske republikken har i tråd med dette synet innført lovforbud mot kvinnelig omskjæring. Artikkel 479 i straffeloven foreskriver at blodpenger, altså økonomisk erstatning, må betales til den som blir utsatt for fullstendig eller delvis avkutting av "det kvinnelige organ" (Den islamske straffeloven 1991). I hvilken grad iranske myndigheter håndhever loven overfor foreldre som utsetter døtre for kjønnslemlestelse, eller i hvilken grad iransk lovregulering har påvirket iransk-kurdisk praksis, har vi ingen informasjon om.

1.2 KILDER

Dette temanotatet bygger dels på intervjuer med representanter for iransk-kurdiske organisasjoner og frivillige organisasjoner foretatt i Nord-Irak og i Norge, dels på rapporter fra frivillige organisasjoner, menneskerettsorganisasjoner som har jobbet med tematikken, samt engelskspråklige avisartikler. Akademisk, engelskspråklig litteratur på temaet er svært begrenset. Men det foreligger en relativt fersk, lokal forskningsstudie i regi av Tehran University of Medical Sciences og Kurdistan University of Medical Sciences, som har kartlagt forekomst og omstendigheter rundt inngrepet blant 348 kvinner i byen Ravansar i provinsen Kermanshah. Respondentene ble intervjuet og undersøkt gynekologisk ved fem helsesentre i byen. Resultatene ble publisert på engelsk i tidsskriftet *Journal of Women's Health Care* i 2012 (Pashaei, Rahimi, Ardalán, Felah & Majlessi 2012).

2. TYPE OG UTBREDELSE

2.1 TYPER KJØNNSLEMLESTELSE

Verdens helseorganisasjon (WHO) opererer med følgende fire typer kvinnelig kjønnslemlestelse (WHO 2008):

- I. Klitoridektomi: Hel eller delvis fjerning av klitoris og/eller klitorishetten.
- II. Amputasjon: Hel eller delvis fjerning av klitoris og indre kjønnslepper, med eller uten fjerning av ytre kjønnslepper.
- III. Infibulasjon: Fjerning av deler av, eller alle, ytre kjønnsdeler, og sammensying av vaginalåpningen.
- IV. Andre former for kjønnslemlestelse, inkludert stikk, kutt eller gjennomhulling av klitoris eller kjønnsleppene, brennmerking eller etsning av klitoris og området rundt.

I iransk Kurdistan er det type I og II som er avdekket, ifølge den dokumentasjon som finnes. Dette har vært rapportert av blant annet den tyske organisasjonen WADI, som har gjennomført undersøkelser blant iransk-kurdiske kvinner (Muradkhin, intervju oktober 2012; e-post mai 2013). En annen frivillig organisasjon, Stop FGM in Kurdistan, skriver i en e-post til Landinfo følgende om iranske kurdere: "We know they are practicing the so called Sunna-type of FGM like in Iraqi-Kurdistan too. This is classified Type I (cutting parts or all of the clitoris) while Type II also does occur" (e-post mai 2013). Et lokalt, iransk forskningsprosjekt fra byen Ravansar i provinsen Kermanshah fant at for samtlige av de undersøkte kvinnene som var kjønnslemlestet, var det snakk om delvis eller fullstendig fjerning av klitoris (Pashaei, Rahimi, Ardalán, Felah & Majlessi 2012).

2.2 GEOGRAFISK UTBREDELSE

Det finnes ikke statistisk grunnlag for å anslå prosentvis utbredelse av kjønnslemlestelse for den kurdiske befolkningen i Iran som helhet. Imidlertid har det

vært gjort enkelte lokalt baserte studier, samt undersøkelser av kvinneorganisasjoner som gir en viss indikasjon på omfanget. Den kurdiske antropologen Kameel Ahmady antydet i dokumentarfilmen "In the name of tradition" fra 2007 at 70 prosent av iransk-kurdiske kvinner var kjønnslemlestet. I tillegg til sine egne intervjuer, refererte han til undersøkelser gjort av flere frivillige organisasjoner, kvinnegrupper og universitetet i Tabriz (Devleti 2008). Ahmady hevdet at fenomenet var særlig utbredt i regionene Mokravan og Baban i Nordvest-Iran. Nettstedet Gozaar nevner Uramanat, Baneh, Nosud, Paveh, Piranshar og Orumiyeh blant stedene hvor kjønnslemlestelse skal være praktisert (Mohajer 2010).

Den tyske organisasjonen WADI har fremstått som pionér når det gjelder undersøkelser av kvinnelig omskjæring blant kurdere, men da først og fremst i Nord-Irak (WADI 2010). Organisasjonen har også gjennomført noen mindre studier blant iranske kurdere. Blant annet gjennomførte WADI en pilotstudie blant kvinner i en iransk-kurdisk flyktningleir i Koysanjak, Nord-Irak. Studien avdekket forekomst av kjønnslemlestelse, selv om prosjektkoordinator Muradkhin understreket at tallmateriale var for lite til å trekke noen statistiske konklusjoner (intervju oktober 2012). Videre har WADI involvert seg i kartlegging av omskjæring også inne i Iran ved å organisere kurs for iranske kvinnelige feltarbeidere, som deretter har gjennomført spørreundersøkelser i kurdiske områder i Iran. Direktøren for WADI, Thomas Von Der Osten-Sacken, har på bakgrunn av organisasjonens undersøkelser anslått at forekomsten er like høy blant kurdere i Iran som i Irak, det vil si rundt 60 prosent (Esfandiari 2009).

Den publiserte iranske studien som er nevnt ovenfor, fant at 56 prosent av 348 undersøkte kvinner var utsatt for kjønnslemlestelse i byen Ravansar i provinsen Kermanshah (Pashaei, Rahimi, Ardalani, Felah & Majlessi 2012). Intervjuene i studien ble utført i 2011 og 2012 av iranske forskere.

2.3 GJENNOMFØRING AV INNGREPET

Den nevnte lokale studien fra Ravansar fant at 54 prosent av de kjønnslemlestedede kvinnene hadde fått gjennomført inngrepet før de var sju år gamle. 38 prosent var mellom sju og 14 år, mens 8 prosent var over 14 år da inngrepet ble gjort. I 96 prosent av tilfellene ble inngrepet gjennomført av en tradisjonell fødselshjelper eller en lokal, gammel kone. Redskapene som benyttes var kniv, barberblad eller saks. Samtlige inngrep ble gjennomført uten bedøvelse. Selv om det ikke er grunnlag for å generalisere tallene fra en slik studie, synes funnene å understøtte det bildet som tidligere er blitt presentert fra frivillige organisasjoner og individer som har drevet kampanjer og opplysningsarbeid blant kurdiske kvinner (Muradkhin, intervju oktober 2012; Esfandiari 2009). Noen kilder hevder det er vanlig å strø aske i sårene og at redskapene ofte ikke blir vasket mellom hvert bruk (Mohajer 2010).

3. HOLDNINGER BLANT IRANSK-KURDISKE PARTIER

Landinfo har tatt opp spørsmålet om kvinnelig omskjæring med flere iransk-kurdiske partier, både under Landinfos faktainnhentingsreise til Nord-Irak i oktober 2012, og under møter i Norge. Representanter fra tre sentrale iransk-kurdiske organisasjoner – Kurdistan demokratiske parti–Iran (KDP-I), Kurdistan parti for det frie liv (PJAK) og Komalah – har forklart til Landinfo at de har spørsmålet på agendaen. Mens to av representantene for KDP-I uttrykte noe ulik holdning til spørsmålet, var PJAKs og Komalahs representanter utvetydig negativ til praktisering av kjønnslemlestelse. Det faktum at temaet drøftes internt som et problem i de kurdiske partiene, er i seg selv et tegn på at kjønnslemlestelse praktiseres.

3.1 KDP-I

Lederen for KDP-Is kvinnekomité, Nisrin Haddad, som Landinfo møtte i KDP-Is hovedbase i Koysanjak i Nord-Irak, forklarte at kvinnelig omskjæring praktiseres blant sunnimuslimske kurdere, og at tradisjonen er spredt over hele det kurdiske området i Iran – både på landsbygda og i byene. Hun fortalte at kurdiske kvinneaktivister har drevet en holdningskampanje inne i Iran for å bekjempe praktiseringen av omskjæring av jenter. ”Vi samarbeider med dem og arbeider for å utrydde dette fenomenet”, forklarte Haddad (intervju oktober 2012).

Det er imidlertid ikke full konsensus internt i KDP-I vedrørende prioriteringen av arbeidet mot kjønnslemlestelse. Nestlederen i partiet, Mustafa Moloudi, forklarte at ”KDP-I ikke ser på det [kvinnelig omskjæring] som et stort problem; det er knyttet til personlige forhold. Noen kvinner støtter det, andre ikke. Dette er gjenstand for diskusjon mellom kvinneaktivistene og de islamske lærde” (intervju oktober 2012). Videre sa han at mens kvinneaktivistene får støtte fra de intellektuelle i kampen for å utrydde fenomenet, motarbeides de av noen av de islamske lærde. Den mannlige lederen la til at han for egen del anså kampen mot rusmisbruk som viktigere enn kampen mot omskjæring.

3.2 PJAK

Et annet iransk-kurdisk parti som har opplyst å ha bekjempelse av kvinnelig kjønnslemlestelse på dagsorden, er Kurdistan parti for det frie liv, PJAK. Partiet er den eneste av de kurdiske organisasjonene som i dag driver militære operasjoner i Iran. Partiets internasjonale sekretær, Shamal Bishir, understreket i møte med Landinfo (oktober 2012) at PJAK legger sterk vekt på kvinnespørsmål, og viste til at partiet praktiserer kjønnskvolter på alle nivåer i organisasjonen. I de områdene i Iran hvor de angivelig har kontroll, har PJAK ifølge Bishir slått aktivt ned på kvinnefiendtlige tradisjoner, inkludert kvinnelig omskjæring, polygami og bortgiftning av barn. ”Kjønnslemlestelse er totalt forbudt i våre områder. Og jeg kan informere dere om at i visse trakter fins ikke dette lengre. Spesielt fra Maku til Urmie, hvor dette fenomenet særlig fantes i iransk Kurdistan og hvor PJAK nå er det eneste politiske partiet som fins, har vi lyktes å stoppe kvinnelig omskjæring totalt”, hevdet Bishir. På spørsmål om hvordan PJAK jobber med slike spørsmål lokalt, forklarte han at PJAKs kvinner holder seminarer og foredrag om kvinneverettigheter på lokalplanet, bl.a. i moskeer. I tillegg gjør engasjementet blant kvinnene seg gjeldende gjennom omtale i PJAKs skriftlige publikasjoner, ifølge PJAK-lederen.

3.3 KOMALAH

Også det venstreorienterte iransk-kurdiske partiet Komalah (dvs Komalah-fraksjonen som ledes av Omar Ilkhanizadeh) opplyste at de har tatt et klart standpunkt mot kvinnelig omskjæring. Ifølge lederen for Komalahs kvinneutvalg i Nord-Irak, Sabri Bahmani, har Komalah nedlagt forbud mot omskjæring av jenter i sine leire, og det vil føre til reaksjoner og straff fra partiets side dersom det oppdages at noen har brutt dette forbudet (intervju med Landinfo i Oslo, april 2013).

Bahmani understreket overfor Landinfo under et Norgesbesøk at kvinnelig omskjæring har vært en tabubelagt tradisjon i Kurdistan, men at dette er i ferd med å endre seg. Ettersom flere kurdiske kvinneorganisasjoner jobber aktivt med denne problemstillingen nå, mente hun at det er blitt mulig å snakke om temaet. ”Vi ser på omskjæring som et samfunnsproblem som kommer av religionen. Vi oppfordrer folk til å kvitte seg med sine reaksjonære, diskriminerende og voldelige skikker. Dette står klart i programmet vårt”, opplyste Bahmani. Hun forklarte videre at de forsøker å argumentere mot praksis på grunnlag av sharia, ettersom kvinnelig omskjæring ikke er nevnt i Koranen, men utledet fra andre kilder.

4. FELTSTUDIE BLANT IRANSKE KURDERE

Sabri Bahmani, som leder kvinneutvalget i Komalah, opplyste til Landinfo at hun deltar i et pågående prosjekt om æresdrap, selvbrenning og omskjæring, hvor det samles inn data blant kvinner i iransk Kurdistan samtidig som det informeres om skadevirkningene (intervju med Landinfo i Oslo, april 2013).

Målet er å få oversikt over omfanget og publisere en bok om disse temaene. Arbeidet gjennomføres i samarbeid med et nettverk i Iran, som dels består av kurdiske kvinneaktivister og dels av universitetsstudenter. De intervjuer kvinner som er omskåret og kvinner som gjennomfører inngrepet. Kvinnene arbeider i det stille og samler informasjon i sine egne nærmiljøer. ”Dette er vanskelige undersøkelser, siden det er private og sensitive spørsmål. Kvinnene vil ofte ikke svare hvis man ikke bruker kjente folk de stoler på. De er redd for at opplysningene skal bli brukt mot dem i offentligheten”, forklarte Bahmani. Noen av intervjuerne er kvinnelige lærere som samler informasjon gjennom samtaler med elevene og mødrene. ”Da kan de stille spørsmålene i en uformell sammenheng, ikke med et skjema i hendene”, utdypet Bahmani.

Foreløpig har intervjuerne begynt arbeidet i noen landsbyer i det sentrale Kurdistan, i Mokurian, Bukan og Mahabad, ifølge Bahmani, som mente at materialet ikke gir grunnlag for å uttale seg om statistisk utbredelse. Men inntrykket så langt er at problemet er mer utbredt på landsbygdene enn i de store byene. Videre er det klart at metodene som brukes ved gjennomføring av inngrepet er svært helsefarlige. ”Omskjæring av jenter foregår ikke på offentlige sykehus, det skjer helt privat. Det er kvinner som utfører inngrepet hjemme, under uhygieniske forhold og uten godkjent utstyr. De har ikke kunnskap om hvordan man skal unngå komplikasjoner”, fastslo Bahmani.

4.1 REAKSJONER FRA IRANSKE MYNDIGHETER

Bahmani understreket at undersøkelsen gjennomføres uten tillatelse fra iranske myndigheter, og at de involverte kvinnene gjør dette på eget ansvar. På spørsmål om hun kjente til om noen hadde fått problemer i forbindelse med arbeidet, svarte hun at noen kvinner som tidligere hadde samlet inn opplysninger om selvbrenning blant kvinner hadde blitt straffet i Iran eller flyktet. Men hun hadde ikke hørt at noen som var tilknyttet hennes prosjekt hadde opplevd slike problemer.

Også tidligere prosjekter av denne typen har vært gjennomført i det stille, uten godkjenning av myndighetene. Parvin Zabihi, som har vært aktiv i kvinneforeningen Azarmehr Association og som har skrevet bok om kjønnslemlestelse, har uttalt at “Today many young Kurdish women who receive a university education write their thesis on female circumcision. A number of them have started an association, whose mission is to fight against female circumcision. However, no permit has yet been issued for this association” (Mohajer 2010).

En kvinneaktivist har klaget over at de stadig er blitt utsatt for arrestasjoner. I et anonymt intervju uttalte hun følgende:

Officials in the Intelligence Ministry in Kurdistan have summoned us repeatedly and told us bluntly that we do not have the right to be active in this matter and that they have pronounced the establishment of our association to be an act against national security. We asked them how our activities could be against national security when there is no mention of them in the law or in the Qur'an. But these people still will not allow us to establish an association to fight female circumcision (Mohajer 2010).

Iranske myndigheter fremviser således en ambivalent holdning til aktivitetene rundt kvinnelig kjønnslemlestelse. På den ene siden slås det ned på bevisstgjøringsarbeid innen det sivile samfunn. På den annen side tillates en viss aktivitet rundt dette spørsmålet, i og med at det har vært publisert akademiske artikler om temaet.

5. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Ahmady, K. (2010, 17. januar). A message from Iran. *Kurdish Media*. Tilgjengelig fra <http://www.kurdmedia.com/article.aspx?id=16178> [lastet ned 8. mai 2013]
- Devleti, S. (2008). Kurdish woman are also victims of circumcision. *Kurdish Media*. Tilgjengelig fra <http://www.kurdmedia.com/article.aspx?id=14522> [lastet ned 8. mai 2013]
- Esfandiari, G (2009, 10. mars). Female Genital Mutilation Said To Be Widespread In Iraq's, Iran's Kurdistan. Praha/Washington DC: *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Tilgjengelig fra http://www.rferl.org/content/Female_Genital_Mutilation_Said_To_Be_Widespread_In_Iraqs_Irans_Kurdistan/1507621.html [lastet ned 8. mai 2013]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2010). "They Took Me and Told Me Nothing" – Female Genital Mutilation in Iraqi Kurdistan. New York: *HRW*. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/reports/2010/06/16/they-took-me-and-told-me-nothing> [lastet ned 8. mai 2013]
- Islamske straffeloven (1991, 28 november). Teheran: High Expediency Council. Tilgjengelig fra http://mehr.org/islamic_penal_code_of_iran.pdf [lastet ned 8. mai 2013]
- Mohajer, F. (2010, 11. august). Female Circumcision: Elegy for a Dream. Washington DC: *Gozaar*, Freedom House. Tilgjengelig fra <http://www.gozaar.org/english/articles-en/Female-Circumcision-Elegy-for-a-Dream.html> [lastet ned 8. mai 2013]
- Pashaei, T., Rahimi, A., Ardalan, A., Felah, A. & Majlessi, F. (2012). Related Factors of Female Genital Mutilation (FGM) in Ravansar (Iran). Los Angeles: *Journal of Women's Health Care*. Tilgjengelig fra <http://www.omicsgroup.org/journals/2167-0420/2167-0420-1-108.pdf> [lastet ned 8. mai 2013]
- Price, M. (2001, desember) Culture of Iran. Rituals of Circumcision. *Iran Chamber Society*. Tilgjengelig fra http://www.iranchamber.com/culture/articles/rituals_of_circumcision.php [lastet ned 8. mai 2012]
- WADI (2010). Female genital mutilation in Iraqi-Kurdistan. An empirical study by WADI. Frankfurt: *WADI*. Tilgjengelig fra http://www.stopfgmkurdistan.org/study_fgm_iraqi_kurdistan_en.pdf [lastet ned 8. mai 2013]
- WHO (2008). *Eliminating Female genital mutilation. An interagency statement OHCHR, UNAIDS, UNDP, UNECA, UNESCO, UNFPA, UNHCR, UNICEF, UNIFEM, WHO*. Geneve: WHO. Tilgjengelig fra http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596442_eng.pdf [lastet ned 8. mai 2013]

Muntlige kilder

- Bahmani, Sabri, leder i Komalahs kvinneutvalg. Intervju 25. april 2013 i Oslo
- Bishir, Jamal, internasjonal sekretær i PJAK. Intervju 17. oktober 2012 i Suleimaniyah, Irak
- Haddad, Nisrin, leder i KDP-Is kvinnekomité. Intervju 16. oktober 2012 i Koysanjak, Irak
- Moloudi, Mustafa, nestleder i KDP-I. Intervju 16. oktober 2012 i Koysanjak, Irak
- Muradkhin, Falah, prosjektkoordinator i WADI. Intervju 17. oktober 2012 i Suleimaniyah, Irak